

CARL ALEXANDER HÅRD

En uppländsk krigare och konstdonator

Av GURLI TAUBE

Den 15 januari 1789 gick tjuguarige löjtnanten vid Upplands regemente Carl Hård på gränsvakt vid Aborrfors i Finland. Det var kallt och blåsigt och snöade gjorde det för det mesta. Fientligheterna hade avstannat under vintern, och hörde man ett skott, visste man att någonstans firades en namnsdag eller någon annan högtidlighet. Att gå här på vakt var oändligt tråkigt, även om passen ej voro längre än tre dagar. Inte kunde heller värdfolket, hos vilka han var inkvarterad under denna tid, på minsta sätt bidra till någon angenäm omväxling — hela familjen är avskräckande skildrad i den unge löjtnantens dagbok — så att han var helt hänvisad till sina egna andliga resurser, som lyckligtvis ej voro obetydliga. Redan vid denna tidiga ålder har Carl Hård av allt att döma gjort den underliga parollen »arte et marte» till sin. I dagboken, som han börjar just denna dag, omtalar han som inledning, att han vill skriva ned händelser och tankar för att på sin ålderdom kunna roa sig åt sin forna barnslighet, n. b. om han uppnådde denna stadgade ålder. »Här kommer ej att finnas några beskrifningar på conquetter och lysande kärleksäfventyr», skriver han, »spegeln har afskräckt mig från att ens tänka därupå.» Och han var även fullt medveten om »sitt inskränkta genie». Denna känsla av underlägsenhet i fråga om så väl yttre som inre företräden gjorde honom otvivelaktigt i viss mån till misantrop, och dagboken överflödar av hånfulla och elaka, men onekligen ofta kvicka beskrifningar på de flesta personer han träffar i tjänsten och på bjudningar, visiter och assembléer i det närliggande Lovisa. Gud nåde de

Bild 1. Generalmajor CARL ALEXANDER HÅRD (1768—1840). Porträtt i olja av prof. J. G. Sandberg.

stackars herrar och damer, som hans grymma unga ögon så obarmhärtigt betraktade! Och samtidigt med detta andas varje blad en rättsskaffenshet och en längtan efter det goda, sköna och upphöjda som är ganska upplyftande. I brist på gott sällskap ägnar han sina lediga stunder dels åt att läsa Corneilles dramer, vilka han mycket beundrar och ofta citerar med gustavianens lätta elegans, dels har han små tankeövningar i dagboken över diverse ämnen såsom girighet och slöseri, frihet etc. Favoritsystemet vid hovet och regementet sysselsätter även hans tankar och han kommer i sina funderingar till det resultatet, att det är oklokt att göra sig besvär att behaga en överordnad.

Cheferna äro efemära företeelser. Nej, hellre göra sitt yttersta i fråga om pliktuppfyllelse och tapperhet. Det är en förtjänst som är beståndande och som man kan peka på när det gäller befordran och utmärkelse. En princip som han efterlever hela livet med ett utomordentligt resultat.

De tre vaktdagarna vid Aborrfors tog ett slut och Hård återvände till sin ordinarie förläggning vid Särkilax, 1 mil från Lovisa, där han och några andra unga officerare samt en besynnerlig bataljonspredikant voro inlogerade i ett par rum hos en sekreterare Serlachius, som blev deras vän för livet. Till sammans med dessa upplänningar bodde en tid också en barndomsvän till Hård, löjtnanten vid Västmanlands regemente, Vilhelm Reinhold Leuhusen. Han och Hård fingo låna ett klaver tillsammans, vilket mycket bidrog till trevnaden. Även Leuhusen förde dagbok och han beskriver däri det glada livet och de vilda upptågen i rummen hos sekreterare Serlachius. Ibland återställdes dock ordningen, då Hård och Leuhusen slog sig ned och övade sig på klaveret, och prästen, iförd päls, skinnmössa och vantar, kördes ut i ett kallrum för att skriva predikan. Man idkade ett livligt umgänge med traktens herrgårdar, och de glada, unga svenskarna voro överallt mycket välkomna hur ofta och hur länge som helst, och dessutom reste man titt och tätt in till Lovisa på picniquer, assembléer, baler och konserter, framför allt det sistnämnda, ty musiken var och förblev under hela livet för Carl Hård den största av alla njutningar.

Naturligtvis politiserades också en hel del i de två rummen. Det finns all anledning förmoda, att Leuhusens inflytande på Hård under denna tid bidrog att moderera hans politiska inställning som, i anseende till stämningen omkring honom, var förvånande lojal mot kungen och de makthavande. Leuhusen hade i likhet med flertalet av officerarna i början av kriget skarpt fronderat mot Gustaf III, ja, han hade t. o. m. gått så långt att han begärt sitt avsked ur tjänsten, men hertig Fredrik Adolf hade då helt oväntat frågat: »Är du myndig?» Och då han så måste ha sin fars samtycke fick han i stället ett brev

fullt av förebråelser. Efter detta fick Leuhusen en helt annan inställning och var fast besluten att i allt uppföra sig korrekt militäriskt, och denna föresats blev ytterligare motiverad då ryktena om Anjalamännens arrestering och hemtransport till Sverige började sprida sig i armén. Vad Leuhusen beträffar blev han i den första »affaire», i vilken han deltog på försommaren 1789, svårt blesserad; kriget var för hans del härmed praktiskt taget avslutat, och han fick återvända hem som en ung hjälte, dekorerad med svärdsorden, en roll som mycket tilltalade honom.

Hård däremot kämpade sig troget genom hela kriget. Tyvärr omfattar den ovan omtalade dagboken blott första halvåret 1789 och någon krigshändelse, vari han deltagit, omtalas icke däri. Några brev från Hård till Leuhusen under den tid denne låg på sjukhus i Lovisa och senare, handla även de mest om sällskapsliv, konserter, nya noter etc., endast ett är skrivet under den spännande tid, då han, ombord på galären Wrede under kungens befäl med en flotta på hundra segel, kryssade utanför Lovisa och väntade »snar affaire med lycklig utgång». För Hårds del är det sant vad hans samtida Adolf Törneros skriver i ett brev att »pennan och svärdet trivas ej samtidigt i handen och vapenbrak skrämmar undan mera avlägsna tankar». Det skulle varit intressant att ha en beskrivning av hans hand på alla de strider han genomkämpade. Först den hastigt avbrutna belägringen av Fredrikshamn 1788, anfallet mot Aborrfors, Suttula och Högforspassen, den första blodiga drabbningen vid Svensksund 1789, striden vid Rautazi, där han personligen utmärkte sig, samt slutligen utbrytningen vid Björkö Sund den 3 juli 1790 och några dagar senare vår sista världshistoriska seger, det andra sjöslaget vid Svensksund. Lyckan stod honom bi och han genomlevde oskadd alla dessa strider samt erhöll även guldmedalj för tapperhet till sjöss. Den efterlängtdade freden slöts efter Svensksundssegern och Upplands regemente återvände till hemlandet.

De båda bröderna Hård, ty även den yngre brodern Henrik hade de sista krigsmånaderna varit med regementet i Finland,

Bild 2. Fleränge gård vid sjön Trösken, Valbo socken, Gästrikland.

voro säkerligen efterlängtnade vid hemkomsten till Uppsala. Modern Eva Ulrica Hård, änka efter kaptenen vid Uplands regemente Alexander Magnus Hård, bodde här med sin enda dotter Margareta Ulrica. Kapten Hård, som dött 1786, var bördig från Småland och stammade från en rad godsägare-krigare, i vars stamtavla skymta ett antal tyskljudande, nu utdöda adelsnamn. Alexander Magnus Hård innehade vid sitt giftermål på 1760-talet en gård, Jällsta i Viksta socken ett par mil från Uppsala. Corps-de-logiet vid Jällsta var vid denna tid en byggnad i lanterninstil, som tyvärr brann ned i början på 1900-talet, och här föddes makarnas tre barn, den äldste, Carl Alexander, år 1768. Fru Hård var sonsondotter till en av de tre skotska bröder med namnet Leijel, som år 1638 kommo till Sverige och här slog sig ned som köpmän och bruksägare. Ätten naturaliserades 1717, introducerades på riddarhuset 1719 och är nu utdöd på manssidan. Den anses vara av samma ursprung som den urgamla skotska ätten Lyel, med vilken den förde lika

vapen. De tre brödernas bördsbrev förvaras nu på Riksarkivet. Eva Ulrikas farfarsfar, David Leijel, anlade Harnäs bruk vid Gävlebukten samt byggde ett stycke därifrån Fleränge gård, som sedan gick i arv i släkten och vilken senare skall närmare beröras.

Det var alltså på Jällsta som den blivande generalen och konstdonatorn tillbragte sin barndom och sina tidigaste ungdomsår, men redan 1785 befinner han sig enligt brev till Leuhusen vid regementet i Uppsala. Han skriver då och berättar att fadern rest till Stockholm för att »tör hända ackordera mig till under lieutenant vid artilleriet», vilket dock tydligen ej skedde. Vid faderns död 1786 var Jällsta sålt till en Nisbeth, men familjen ägde en annan gård, Vallby i Ärentuna socken, en gård som omkring 1890 av sin dåvarande ägare omdöptes till det fornnordiskt klingande Fyrisvall. Den är pittoreskt belägen alldeles vid stranden av Fyris, över vilken en gammal träbro leder till den raka avtagsvägen från stora huvudleden Uppsala—Dannemora. Huvudbyggnaden är ett vackert tvåvånings 1700-tals hus av trä. Ända tills helt nyligen fanns där också ett par långa envåningsflyglar åt väster. Gården, som utom lösöret synes ha varit sterbhusets enda tillgång, behölls av änkan, som förmodligen ej själv brukade den utan hade den utarrenderad. I Carl Hårds intressanta katalog över sina tavlor (Upps. mskr. U 65) finnes upptagen en målning av Perugino, som han övertagit av »major Rudbeck på Vallby rusthåll» dock utan att angiva tiden när detta skedde. Av bouppteckningen efter Eva Ulrica Hård 1824 framgår att hon ända till sin död uppburit avkastningen från Vallby, dock utan att vid sitt frånfälle äga gården. Innehavaren var då hennes måg general G. O. Lagerbring. Gården var ej stor, så att dess avkastning kan ej ha skänkt något rikligt levebröd, men fru Hårds hem i Uppsala var trots detta, enligt Vilhelm Leuhusen, en ljuvlig tillflyktsort, där godheten regerade och harmoni alltid rådde och där talanger och fint vett satte färg på tillvaron. Visserligen såg ju den unge Leuhusen allt i en förklarad dager — han hade nämligen efter hemkomsten från Finland blivit

djupt förälskad i Carls Hårds syster — men stämningen i fru Hårds hem måste otvivelaktigt ha varit mycket angenäm med de tre musicerande syskonen, Carl vid klaveret, Henrik med fiolen under hakan och systern Ulla med sin cittra. Den sistnämnda sjöng också »med en den allra täckaste röst» och såg på Leuhusen med de vackraste ögon han i sitt liv skådat. Fru Hård bodde på olika ställen i Uppsala, en tid veterligen i det gula trähuset vid Ö. Ågatan, som nu lämnat plats för Stadsbiblioteket. Författarinnan till denna uppsats minns från början av 1900-talet en interiör från detta hus, då dåvarande skolgossen Nils von Dardel bodde där med föräldrar och syskon. Det var en stor solig salong på nedre botten och det är lätt att i tanken installera den musicerande rococofamiljen i detta vackra rum. Stackars Leuhusen led kval, ty han kunde ej förmå sig att fria, då han ansåg sig för fattig och han rymde därför fältet, men efter något år drogs han oemotståndligt tillbaka till föremålet för sin dyrkan. Familjen bodde då på sommarnöje vid Skokloster och i Leuhusens dagbok finns en hänförd beskrivning på den vecka han här tillbragte med familjen Hård, på svärmerier i parken och i biblioteket, på jakter och på den konsert de arrangerade i ett av gallerierna på slottet, där ungdomarna Hård, violinisten Sebell, han själv samt frih. H. V. Mörner, äldre broder till den blivande kungamakaren, uppträdde. Det förefaller efter brevväxlingen mellan Carl Hård och Leuhusen som om Hård ej skulle gillat en förbindelse mellan systern och Leuhusen. Han var tydligen rädd att Leuhusen var för flyktig. Om fröken Ulla lät sig påverkas av honom eller om hon tog saken i egna händer vet man ej, nog av, hon förlovade och gifte sig i stället med en av brödernas regementskamrater, dåvarande kaptenen Gustaf Otto Lagerbring, senare friherre och generalmajor, som under hela livet var Carl Hårds trogne vän och vapenbroder.

Om Hård fortsatt sin finska dagbok, är det tvivel underkastat om han kunnat efterleva satsen i inledningen att boken ej skulle komma att handla om »conquetter och kärleksäventyr», ty enligt de bevarade breven till Leuhusen var förälskelse

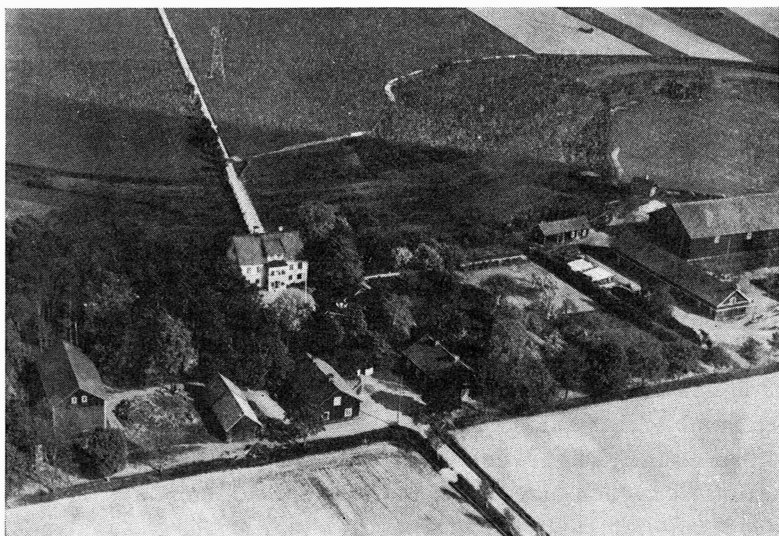

Bild 3. Flygbild av Vallby gård, nuvarande Fyrisvall, i Ärentuna socken.

ett konstant tillstånd hos honom. Det var blott föremålen som växlade snabbt och obevekligt. Där finns en lång rad med frk. A., frk. B., frk. C. och fru D samt mindre gudinnor, vars ofrälse namn nämnas i sin helhet, och alla beskrivas tämligen lika — deras dygd och modestie, deras ögons eld och deras yppiga växt. Han talar själv med belåtenhet om sin fjärilsnatur och sin smak för »den modärna kärleken», men en uppmärksam läsare kan ej undertrycka den misstanken, att alla dessa svärmerier och helt säkert även verkliga förhållanden var ett surrogat för att döva smärtan av en stor och hopplös kärlek.

Den outnyttjade delen av dagboken har av Hård åren 1798 —1802 utnyttjats som kassabok och för diverse minnesanteckningar, och genom denna och breven till Vilhelm Leuhusen får man en rätt klar bild av hans liv och leverne under de 16 fredsåren. Hans ekonomiska ställning var på intet sätt lysande, dels hade han räntor att betala på skulder till sin morbror bruksägaren Carl Johan Leijel, dels fick han också bidraga till

moderns uppehålle. Trots sina mycket begränsade tillgångar har han dock, efter vad det framgår, i all anspråkslöshet redan börjat lägga grunden till sin konst- och boksamling, ty allt som oftast förekomma poster som böcker, tavla, ram till tavla, bokbindaren etc. Ett särskilt avsnitt ger en tablå över hans inkomster och utgifter vid spelbordet, där han av allt att döma varit mycket skicklig i l'hombre och quadrille, ty det årliga överskottet var icke föraktligt. Ett annat konto finns för resor, där skjutsavgifter till och drickspengarna på de olika gårdarna ordentligt antecknats. All denna noggranna bokföring av utgifter och inkomster visar ett tydligt sinne för ekonomi, vilket kanske ej är ägnat att förvåna hos en som på fädernet stammade från Småland och på modernet från Skottland. Sparsamhet eller »hushållsaktighet» i småsaker hos Carl Hård har även omvitnats i senare biografiska notiser om honom med det tillägget att han, när det verkligen gällde, kunde vara mycket frikostig. Hans hjälpsamhet under senare delen av hans levnad, när han fått mer att röra sig med, bevisas klart och tydligt av bouppteckningen efter honom, där listan på hans gäldenärer är anseelig.

Den ovan berörda bokföringen hade det goda med sig att man här kan se vilka av de kringliggande herrgårdarna han mest frekventerade. De oftast förekommande namnen äro otvivelaktigt Fredrikslund och Kungshamn. På det sistnämnda stället bodde vid denna tid general Ehrenbill, vars döttrar Hård »höll av som en sommaraftron». Till Marielund, där hans vän och väpenbroder frih. Sten Sture bodde med sin vackra hustru Charlotte Ingelotz och en rad döttrar, styrde han också ofta kosan. På Noor, nära Norrtelje, där familjen Stiernheim bodde och där brodern Henrik Hård blev måg i huset, fördes ett mycket glatt liv. Henrik Hårds dotter gifte sig med en Skjöldebrand i vilken släkt gården nu är fideikommiss. Andra ofta förekommande namn äro Krusenbergs, Harg, Frötuna och Nyborg samt naturligtvis modernesläktens Fleränge. Även i staden idkade han ett livligt umgängesliv och ej blott i militära kretsar. I Bernhard v. Beskows Lefnadsminnen finnes en be-

skrivning på en sammanslutning av unga studerande mest adelsmän, som kommo tillsammans varje onsdag för att konversera, musicera och spela schack, och i denna krets omnämnas även Carl Hård. Andra medlemmar voro bl. a. den blivande kungafavoriten Magnus Brahe samt den unge Clas Fleming. Musiknummer utfördes av Geijer, Hæffner, Josef Höijer och andra musikaliska akademiker, varvid, som Beskow säger, »Hård ofta fällde tårar, hy han var lika känd för sitt skönhetsinne som för sin tapperhet».

Uplands regemente och dess officerare togs under de sexton fredsåren föga i anspråk för militära uppgifter utan utnyttjades mest som civil arbetskraft. Våren 1791 inkommenderades en del av regementet för att arbeta på den påbörjade orangeri-byggnaden i Uppsala. Det var förmodligen genom denna kommandering som Hård kom i kontakt med dåv. majoren Jacob Magnus Nordencreutz, vilken var ledare för arbetet. Denna bekantskap hade det goda med sig att de mycket betydande Nordencreutzska handtecknings- och kopparstickssamlingarna i tidens fullbordan övergick i Hårds ägo f. v. b. till Uppsala Universitetsbibliotek. Andra arbetskommenderingar voro i Stockholm på Ladugårdsgärde, Carlberg och Drottningholm. En mycket angenäm tid hade Carl Hård i mars 1793, då regementet var beordrat biträda med vakthållning, paradering och ordningens upprätthållande under jubelfesten i anledning av 200-årsminnet av Uppsala möte. Ett brev från Hård till Leuhusen av den 20.3. 1793 lyder sålunda: »Det var värkeligen skada att ej din siukdom tillät en resa hit under jubell fästen — en stor skada för mig att intet få råka dig — och äfven en förlust för dig själf att ej få höra den präcktiga musiquen — var afton var concert på slättet — därest alla officerare fingo vara tillstädes. Där sjöng Carsten, fru Müller och M. Stading alltid några airer och Müller, den känslofulla Müller, (alla fyra bärande krafter vid Gustaf III:s opera) spelte alltid ett par af sina solo, som han nyligen komponeradt och dediceradt till Hertig Carl. Jag har väl hört Sebell spela konstigare — men med den känsla som Müller tror jag väl aldrig kan spelas. Jag

hade just under den tiden något som upprörde mina känslor — och med dessa känslor när jag hörde Müller var jag så barnsligt svag. Körkan var oendeligen vacker jubell dagen. Du kan föreställa dig henne uplyst med några tusende lampor och hvad den vackra körmusikens komponerad af Häffner gjorde för god effect i detta Gudahuset, hvilket utom alt detta har något gudomligt med sig. Hela regementet stod ute under hela acten och frös förbannadt — då jag var nog lycklig bli commenderadt göra stabsadjutants tjänst i körkan till ordningens bibehållande till och med placeringen — och detta skaffade mig kanske några ovänner, ty alla ville komma främst.»

Denna lugna och angenäma tillvaro avbröts emellertid 1806, då Hård den 24 nov. med en bataljon av regementet beordrades till Pommern för att delta i striderna mot Napoleon. Han hade nu avancerat till major. Den 600 man starka bataljonen under befäl av överstelöjtnant Drufva, bekant genom Runebergs dikt Vilhelm von Schwerin, marscherade den 10 dec. genom Stockholm och embarkerade efter den långa marschen ned till Ystad på fregatten Freja den 23 jan. 1807. Bataljonen kom lagom för att nå Stralsund innan staden omringades av fransmännen. Från denna tid finns ett mycket dystert brev till Leuhusen, där Hård säger sig ha föga hopp att få återse hemlandet. Den 1 april deltog Hård i striden vid Voigdehagen, där fransmännen nödgades retirera. Den 14 juli sårades han, antagligen i foten, under skärmytslingen vid Redebas av en kula som, enligt S. A. Hägg i arbetet om Uppsala kyrkogård, följde honom i graven. Han tvangs att lämna befälet över sitt kompani och återvände i augusti till Sverige för att sköta sin hälsa. Redan nästföljande månad överfördes de svenska trupperna till hemlandet efter ett snöpligt slut på den pommerska kampanjen.

Någon längre vilotid fick Hård dock ej åtnjuta. I början av mars 1808 kommenderades han med regementet till Örebro, där en reservarmé under general Armfelt samlades för att gå mot Norge. Sedan Danmark den 14 mars förklarat krig, fick regementet order att marschera till Värmland och i mitten av

april trängde man över gränsen in i Norge. Det var under detta fälttåg, närmare bestämt den 18 april, som Hård i spetsen för Rasbo kompani samt ett tjugotal man från Nerike-Värmlands regemente utförde sin största krigiska bedrift vid intagandet av Liers skans. Han hade efter ett noggrant iakttagande av stridens förlopp skarpsinnigt dragit den slutsatsen att nu var rätta ögonblicket inne för anfall. Utan att invänta order, satte han blixtnabbt i gång och i spetsen för sina Rasbokarlar rusade han under »starkt anskri» fram och stormade skansen. Han fick vid detta tillfälle en svår kontusion i knäet av en kanonkula. Den 5 maj förlänades han svärdsordens stora kors, vilken blott utdelas för tapperhet i fält. Hans befordran gick nu i snabb takt. Året därpå beordrades han som över-adjutant vid kustarmén till Västerbotten och bevistade som förpostchef striderna vid Säfvar och Ratan. År 1810 blev han överstelöjtnant i armén. Efter alla dessa, för svenska officerare så sorgtyngda fälttåg, måste det ha känts som en stor lättnad att få deltaga i Carl Johans välplanerade och skickligt ledda krigsföretag. Den 15 januari 1813 blev Hård överstelöjtnant vid regementet och kommenderades som dess befälhavare till Tyskland, där han anförde detsamma i de som bekant för svenskarna föga blodiga bataljerna vid Grossbeeren, Dennewitz och Leipzig. Tre dagar efter slaget vid Leipzig utnämndes han till överste i armén. Han anförde därefter regementet under kampanjen i Holstein. Efter freden i Kiel i januari 1814 gick den svenska hären över Rhen, Uplands regemente vid Köln, där trupperna transporterades över floden på långa platta båtar, var och en rymmande 200 man. Musikkårerna spelade och stränderna voro överfulla av folk som samlats för att se på de svenska krigarna. Regementet marscherade därefter till Liège och kvarblev där i trakten vid slottet Vegimont en hel månad, som Hård tydligt flitigt utnyttjat för inköp av tavlor och säkerligen också gravyrer. Åtminstone tolv av de landskaps-tavlor, som med den Hårdska donationen kommo i Uppsala universitets ägo, äro köpta i Aachen och Bruxelles under detta fälttåg. Efter denna angenäma vilotid följde Hård med armén

till Norge och deltog sålunda i vår historias hittills sista strider.

Strax före jul 1814 återvände Uplands regemente och med detta överste Hård till Uppsala. Han utnämndes 1816 till dess chef, blev senare generalmajor och chef för 9:de Infanteribrigaden och 1829 kommendör av Svärdsordens stora kors.

Han kunde nu slå sig till ro i Uppsala för återstående delen av sin levnad och han delade hädanefter sin tid mellan militära administrationsgöromål, sysslandet med sina konstsamlingar samt ett livligt sällskapsliv. År 1817 hade hans morbror Carl Johan Leijel avgått med döden och efterlämnat åt systersonen Fleränge gård, d. v. s. icke äganderätten. Han hade år 1813 sålt Fleränge till frih. Gustaf af Ugglas med det förbehållet att han själv och efter honom hans systerson Carl Hård, så länge de levde, skulle få disponera gården samt den del av egendomen, som låg väster om sjön Trösken, fårbetet och rätt till en del skogsavverkning öster om sjön, ålfisket vid Älvkarleö jämte en del andra förmåner. Fleränge, nu i Korsnäs sågverksaktiebolags ägo, var och är ett förtjusande ställe alldeles intill stranden av ovannämnda sjö. Ett kalkstråk går fram just här, vilket gör egendomen bördigare än den kringliggande trakten — t. o. m. ekar och askar frodas här trots det nordliga läget. I huset, som byggdes i slutet av 1600-talet, upptages mittpartiet av en väldig sal med bjälkar i taket och magnifika, jättebredda golvtilljor. Av Hårds bouppteckning kan man göra sig en föreställning om hur här såg ut på hans tid, med en rad gamla karmstolar runt väggarna, på vilka hängde mängder av tavlor och porträtt, bl. a. troligen D. v. Kraffts porträtt av Rutger von Ascheberg, vilket nu pryder kanslirummet i Universitetshuset. I ett hörn stod ett väggur med Leyelska vapnet inlagt och i den gamla skänken äkta porslin, även det vapenprytt. I källaren fanns ett litet vinlager och kände sig generalen hågad för jakt eller fiske fanns båtar i sjön och fiskedon och bössor till hands. Ett litet lantbruk hörde till med 8 kor och en get.

Även i Uppsala hade Hård ett Tusculum, som ej var mindre sevärt. Han hade 1824 inflyttat i gården Sysslomansgatan 5,

där nu Ofvandals konditori är inrymt, en gård som under de senaste 100 åren både till- och påbyggts. Han disponerade här 6 rum utom bostad för tjänstefolket, vilket utgjordes av två betjänter, en av dessas hustrur, en piga och en kusk. Våningen, där väggarna pryddes av icke mindre än 122 oljemålningar, måste ha varit fullproppad med konst saker, kurios och antikviteter, ty även för fornforskning intresserade sig Hård. Skåp och hyllor voro fulla av böcker, illustrerade praktverk, portföljer med gravyrer, gamla mynt, silverpjäser och fornfynd. Kuriösa klockor i olika former tickade här och var, en i form av en elefant, en såg ut som ett tempel och en annan som ett torn. Här sysslade nu den åldrande generalen ivrigt med sina samlingar, när han icke var på Fleränge eller hos sin sväger Lagerbring på Bredsjö i Järlåsa eller hos sin bror Henrik på Noor eller på någon annan herrgård i trakten eller också deltog i det mångomskrivna uppsaliensiska umgängeslivet, på vars himmel vid denna tid Geijer och Atterbom voro de mest lysande stjärnorna. Han skymtar i Malla Silfverstolpes memoarer, och Adolf Törneros beskriver hans deltagande i den glada fest med vilken Uppsalas honoratiores firade prins Carls, senare Carl XV:s, födelse och vilken för Hårds del slöts med flödande glädjetårar. Törneros omtalar honom även som en medlare mellan kungligheten vid dess nådiga besök i universitetsstaden och studenterna. »Tala vid Calle Hård», sade kronprins Oscar till sin Josephine eller någon av hovstaten, när de hade några önskemål som gällde studenterna.

Hårds hälsa började bli vacklande på 1830-talet, hans skadade fot besvärade honom och han gick dåligt, alltid stödd av någon vän eller en betjänt. Det började bli tid att bestämma om sin kvarlåtenskap.

År 1834 skrev han ett donationsbrev, där han förordnade, att alla hans böcker, tavlor, gravyrer och litografier skulle tillfalla Uppsala universitet för att som åskådningsmateriel användas vid den akademiska undervisningen och uttalade den förhoppningen att hans samlingar i Universitetets hägn skulle undgå att skingras. Efter Hårds död, valborgsmässoaftonen

1840, övertogs i juni samma år samlingen, varav bouppteckningsvärdet var 2,500 Rd., av professorn och bibliotekarien Johan Henrik Schröder, som fick Konsistoriets uppdrag att upprätta en fullständig förteckning över densamma. Detta fullgjorde Schröder på så sätt att han lät vice bibliotekarien C. J. Fant göra en lista på de böcker och bundna volymer med gravyrer och handteckningar, vilka omedelbart överlämnades till Carolina Rediviva. I denna samling ingingo de ovan berörda gravyrerna och handteckningarna som Hård övertagit av Nordencreutz, vilken dog utfattig och med 13 oförsörjda barn 1834. De voro inbundna i sex digra volymer, sedermera slaktade, som Fant i sin förteckning lyckligtvis särkatalogiserat, så att man kan se vad de innehöllo. Genom dessa volymer tillfördes Universitetsbiblioteket c:a 1,000 gravyrer och ett mycket stort antal handteckningar, vilket helt förbisettes av dem som förut behandlat den Hårdska gravyr- och handteckningsdonationen. Totalsumman för de av Hård donerade gravyrerna måste således höjas från de angivna 3,170 till minst 4,000, liksom även antalet handteckningar måste ökas åtskilligt. I förbigående kan nämnas att bibliotekets så gott som hela bestånd av Callotgravyrer kommer från de Nordencreutzska volymerna.

Beträffande tavlorna och de lösa gravyrerna och litografierna ansåg tydligen Schröder Hårds egna båda, rätt bristfälliga förteckningar vara tillfyllest. Detta är ett mycket beklagligt faktum. Icke förrän på hösten 1841 anmälde Schröder att han, då nu biblioteket flyttats till sina nya lokaler och rum blivit ledigt på Gustavianum, hade hängt upp de Hårdska tavlorna så långt utrymmet det medgav. Men var gjorde han av resten? Det förefaller åtminstone möjligt att han i vissa fall själv härbärgerade de återstående bland sina egna tavlor, som ju ändå en gång skulle hamna på samma ställe. Det ligger nära till hands att anta att en förväxling på detta sätt i en del fall ägt rum mellan tavlor tillhörande den Hårdska och den Schröderska donationen, vilken senare tillföll universitetet 1857. Att en sådan förväxling gjorts i många fall i senare kataloger över universitetets samlingar, framgår mycket tydligt av ritlärare

Bild 4. Carl Hårds gravsten på Uppsala kyrkogård.

Ways och C. R. Nybloms arbeten. Prof. Hahr har bragt reda i saken i de allra flesta fall, men dunkla punkter återstå. Det vore dessutom intressant att veta var en del tavlor blivit av. Var finnes t. ex. det porträtt av Luther och hans hustru, där Luther sätter en ring på Katharinas finger? Det hängde i

Hårds förmak, uppgavs av honom vara målat av Lucas Cranach och en skänk av greve Spens på Salneck, där det »förvarats i en fatabur».

De lösa gravyrerna och litografierna tillfördes ej genast biblioteket utan handhades av konstmuseet och användes förmodligen även i ritsalen, där kanske övervakningen ej var så effektiv. Detta är den mest antagliga förklaringen till, att ett ej ringa antal av dem saknas.

En behandling av frågan hur Hård lyckats åstadkomma sina samlingar är en lockande uppgift, för vilken denna uppsats kan tjäna som förarbete, men utrymmet tillåter tyvärr ej ett närmare ingående på detta kapitel. Så mycket måste dock sägas, att det var en aktningsvärd prestation av en man, som under större delen av sin levnad laborerade under mycket blygsamma villkor och vilken vid sin död hade en förmögenhet, som ej översteg 50,000 Rd. Han måste haft den verkliga samlarens instinkt och stor påpasslighet. Hans stora vänkrets bidrog givetvis även till det lysande resultatet.

Carl Hård dog, som ovan nämnts, 30 april 1840 efter att ha drabbats av två slaganfall. Han jordfästes i Uppsala domkyrka den 10 maj av domkyrkopastor Th. Wensioe. På hans grav på Uppsala kyrkogård, i närheten av E. G. Geijers och Malla Silfverstolpes, restes en hög sten med en runslinga i vilken följande vers kan läsas:

Så må mitt hjerta rent som marmorns hvita häll
bevisa att jag varit säll
och att jag aldrig fruktat grafven
men vridit blommor kring den nötta vandringsstafven.

O TRYCKTA KÄLLOR.

HÅRD, C., Dagbok, 1789—1790. (K.B. Hskr. Biogr. I. h. 40.)

HÅRD, C., Brev till W. R. Leuhusen. (Tillh. Kanslirådet H. Wiens, Löberöd.)

HÅRD, C., Brev. (1 i U.B., 2 i K.B., 1 i R.A.)

LEUHUSEN, W. R., Dagbok, 1788—1829. (Tillh. Kapten E. Lilliehöök, Stockholm.)

- LEUHUSEN, W. R., Dagbok, 1783—1784. (Tillh. Överstelöjtnant R. Leuhusen, Rosersberg.)
- Bouppteckningar efter A. M. Hård, C. Hård, Eva Ulrica Hård, f. Leijel, C. J. Leijel, och J. M. Nordencreutz. (Samtliga i R.A.)
- Handlingar rörande Fleränge Gård. (Stora Kopparbergs Bergslags Arkiv.)
- HÅRD, C., Catalog på C. Hårds tableau och gravur samt handtecknings samlingar, jemte lithografier. (U.B. Bibl. arkiv K 70 a.)
- FANT, C. J., Förteckning öfver General Hårds saml. af planchverk i Upsala Bibliothek. (U.B. Bibl. arkiv K 62.)
- Katalog öfver General Hårds tafvelsamling sedan skänkt till Upsala universitet. (U.B. Hskr. U 65.)
- Uppsala Universitets Konsistorieprotokoll. (Uppsala Univ. Arkiv.)
- Uppsala Domkyrkoförsamlings Arkiv. (Landsarkivet i Uppsala.)
- Uppsala Rådhusrätts Lagfartsprotokoll. (Uppsala rådhus.)